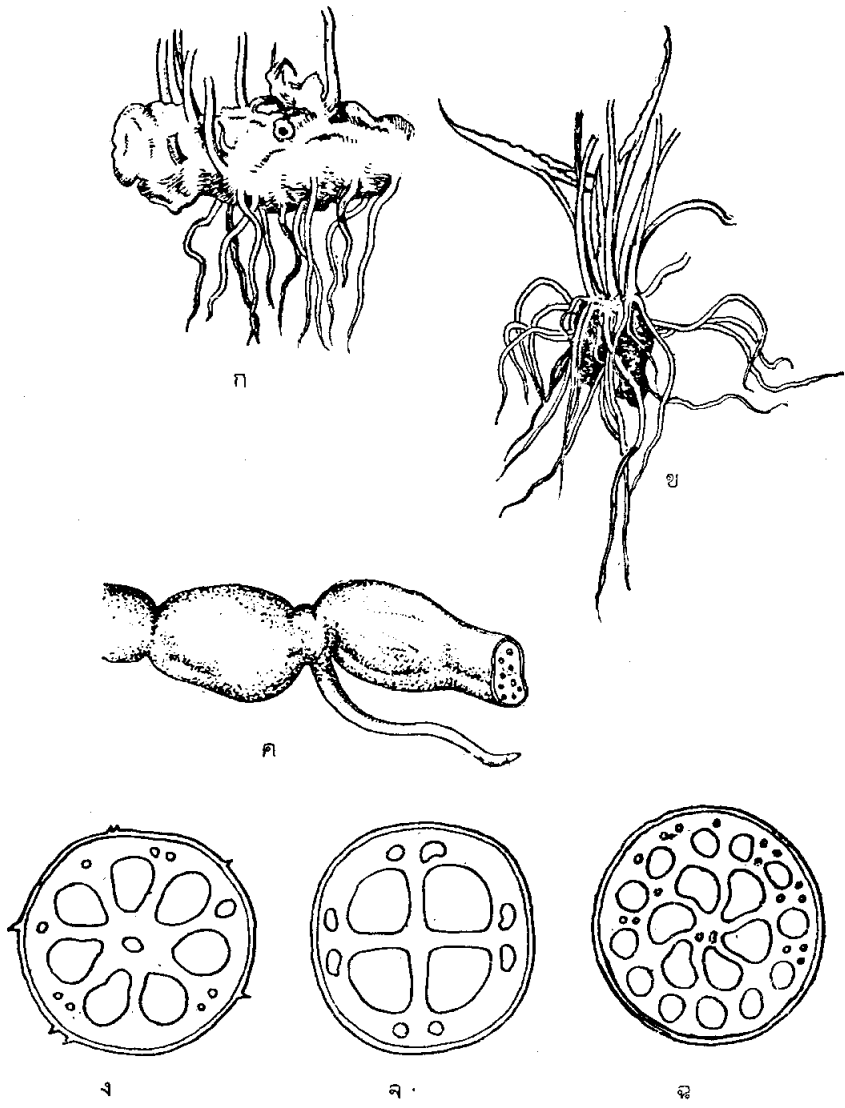


การจัดจำแนกสกุลพืชน้ำ โดย ศ. กสิน สุวตะพันธ์

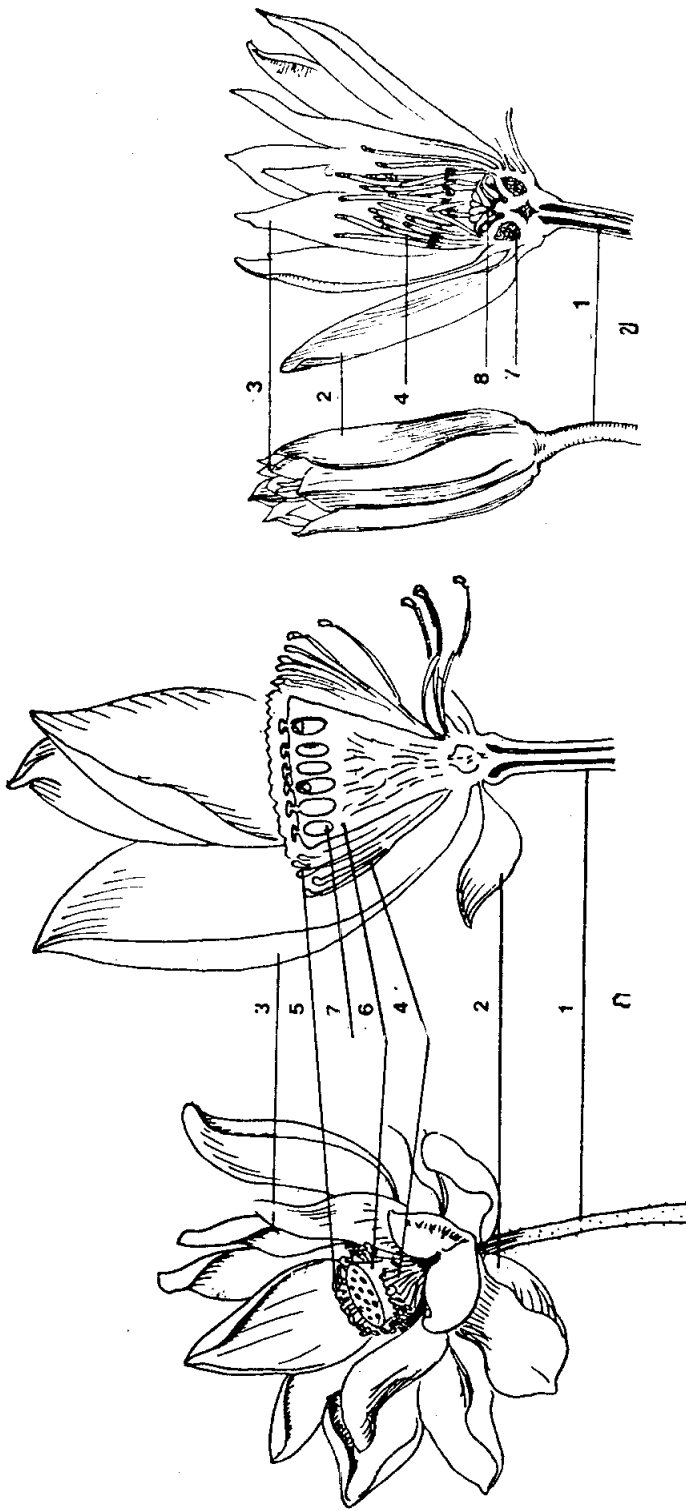
- 1 Carpels free and sunk in the enlarged torus**Nelumbo**
- 1 Carpels many, united2
- 2 Carpels 20-303
- 3 Scape, torus and sepals glabrous or slightly pubescent, whole leaves floating flat, ovary half superior**Nymphaea**
- 3 Upper part of scape, torus and sepals thorny, leaves large floating flat with margin erect and vertically upward, ovary inferior**Victoria**
- 2 Carpels 8-10**Barclaya**

การจัดจำแนกสกุลพืชน้ำ โดย Cook, 1974

- 1 Leaves peltate when mature; petiole with spines2
- 2 Leaf-blade bearing spines on both surfaces; leaf margin not turned upward; staminodes absent**Euryale**
- 2 Leaf-blade bearing spines on lower surface only; leaf margin turned upward; staminodes replacing inner stamens**Victoria**
- 1 Leaves not peltate; petiole without spines3
- 3 Petals absent**Ondinea**
- 3 Petals present4
- 4 Stamens adnate to petals; staminodes absent; leaves usually entirely submerged**Barclaya**
- 4 Stamens not adnate to petals; staminodes present; leaves mostly floating or emersed5
- 5 Sepals 5 or 6; ovary superior; petals not spreading, scale-stamen-like; seeds without aril**Nuphar**
- 5 Sepals 4; ovary semi-inferior; petals spreading, showy; seeds with bell-shaped aril**Nymphaea**



ภาพที่ ๑๕ ลักษณะทั่วไปของบัว โดย ศ. กสิน สุวตะพันธ์
 ก และ ง หัวและก้านดอกตัดขวางของบัวกลุ่ม Castalia (*Nymphaea* spp.)
 ข และ ฉ หัวและก้านดอกตัดขวางของบัวกลุ่ม Lotus (*Nymphaea* spp.)
 ค และ จ เหน้ง้าและก้านดอกตัดตามขวางของบัวหลวง (*Nelumbo nucifera*)



ภาพที่ ๕๕ แสดงลักษณะทั่วไปของดอกบัว (ศ. กสิน สุวตะพันธ์)

ก. บัวหลวง (*Nelumbo* spp.)

ข. บัวสาย (*Nymphaea* spp.)

(1-ก้านดอก, 2-กลีบเลี้ยง, 3-กลีบดอก, 4-เกสรตัวผู้, 5-ระยางค์ปลายเกสร, 6-ฐานรองดอก, 7-รังไข่
8-ยอดเกสรตัวเมีย)

Barclaya¹ Wall.

จำนวนและแหล่งที่พบ พบประมาณ 3-4 ชนิด ส่วนใหญ่พบในเขตร้อนทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตามลำธารในป่า

ลักษณะ ต้นมีลักษณะเป็นเหง้าขนาดเล็ก ยาว อยู่ใต้น้ำ มีไหลสั้น ๆ ใบขนาดยาว เกิดอยู่บนก้านใบยาว ๆ เรียงตัวเป็นกระจุกตั้งขึ้นใต้น้ำไม่มีใบลอยน้ำ

ดอกเดี่ยว สมดุลย์ สมบูรณ์เพศ ประกอบด้วยกลีบเลี้ยงขนาดยาวเรียงซ้อนเกยกัน สีเขียว จำนวน 4-5 กลีบ ปลายกลีบเรียวยาวไปเป็นหนามนึ่ง ๆ กลีบดอกสีชมพู ด้านนอกสีเขียว จำนวนมาก เรียงเป็นชั้น ขนาดสั้นกว่ากลีบเลี้ยง โคนกลีบติดกันเป็นหลอด เกสรตัวผู้มีจำนวนมาก ก้านเกสรสั้นติดกับกลีบดอก รังไข่ตั้งอยู่เหนือส่วนอื่นของดอก เกิดจากใบดอก 6-10 ใบ คอเกสรเป็นก้านสีเหลี่ยม ดอกลอยที่ผิวน้ำ ไม่ค่อยบาน

ผลชนิดเบอร์รี่ รูปร่างเป็นก้อนกลมหรือเกือบกลม

ในประเทศไทยพบประมาณ 3 ชนิด ส่วนใหญ่อยู่ทางภาคใต้ของประเทศไทย มีการจัดจำแนกโดย ศาสตราจารย์ กสิณ สุวตะพันธุ์

การจัดจำแนกชนิดพันธุ์

- 1 Plant tomentose, leaves round cordate, sepals narrow**B. motleyi**
- 1 Plant glabrous2
- 2 Leaves thin, oblong ovate or lanceolate cordate, sepals narrow shortly apiculate, fruit globose**B. kunthleri**
- 2 Leaves thin, oblong lanceolate with deeply cordate base, petiole and peduncle very long, sepals broader **B. longifolia**

Barclaya longifolia Wall.

ชื่อพ้อง **B. motleyana var. kunthleri King**

ชื่อพื้นเมือง ไม้ปลาไหล

ลักษณะ ต้นมีลักษณะเป็นก้อนกลม ๆ จมอยู่ใต้น้ำ มีไหลสั้น ๆ ใบยาวแคบ เรียงตัวเป็นกระจุก ใบอ่อนรูปคล้ายหอก ใบแก่รูปขอบลอง หรือรูปขนู ผิวใบมักจะขุ่น ผิวบนสีเขียวผิวล่างสีออกแดง ริมใบเป็นคลื่น เส้นใบสีน้ำตาล ใบยาวประมาณ 30 เซนติเมตร กว้าง 4 เซนติเมตร ก้านใบสั้น ยาวประมาณ 10 เซนติเมตร

¹ชื่อตั้งโดย Wallich, 1827 โดยตั้งเป็นเกียรติแก่ G.W. Barclay

ดอกเดี่ยวชูเหนือน้ำ ดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยงสีออกเขียว จำนวน 6 กลีบ แยกกัน รูปร่างแคบยาว ปลายแหลมและมีหนามนูน ๆ สั้น ๆ มีสีม่วงเข้มเป็นทางกลางกลีบ กลีบดอกสีออกแดงเข้มติดบนรังไข่ เรียงเป็น 2 ชั้น ชั้นละ 3 กลีบ กลีบชั้นนอกค่อนข้างใหญ่ กลีบชั้นในเล็กกว่า โคนกลีบจะติดกันเป็นท่อ เกสรตัวผู้จำนวนมาก ก้านเกสรสีเขียวติดห้อยบนท่อของกลีบดอก อับเกสรสีแดงเข้ม เกสรตัวเมียประกอบด้วยรังไข่ตั้งอยู่ได้ส่วนอื่นของดอก เกิดจากใบดอกจำนวน 8-12 ใบ เกิดเป็นห้อง 8-12 ห้อง แต่ละห้องมีออวุลจำนวนมากติดตรงมุมห้อง ปลายรังไข่มียอดเกสรจำนวนมากโค้งเข้าเป็นงอวยสีแดงเข้ม

ผลเป็นลูกกลม สุกได้น้ำ เมื่อแคปซูลเปิด เมล็ดที่มีขนาดเล็กจะตกลงมาและงอกทันทีเมล็ดมีระยางค์คล้ายหนาม

พืชชนิดนี้ต่างจากสกุล *Nymphaea* ตรงที่กลีบดอกติดที่รังไข่ เป็นพืชที่ขึ้นได้ดินบนน้ำกระด้าง 4-8 DH, pH 6-7 อุณหภูมิสูง และน้ำไหลเอื่อย ๆ พบมากแถบจังหวัดสตูล ชุมพร จันทบุรี มีลักษณะใกล้เคียงกับ *B. motleyi* แต่ทุกส่วนของต้นใต้น้ำไม่มีขน และมีใบรูปออบลองหรือรูปหอก ที่มีฐานใบเว้ารูปหัวใจ หรือฐานใบมน

Barclaya motleyi Hook.

ลักษณะ พืชชนิดนี้ชอบขึ้นตามท้องน้ำที่เป็นพื้นที่น้ำตื้น ต้นเป็นหัวหรือเป็นเหง้า มีขนปกคลุม ใบกลมหนา ฐานใบรูปหัวใจปลายใบหู่ ผิวบนใบเรียบ มีขนตามแนวเส้นใบจำนวนมาก ผิวล่างมีขนปกคลุมหนา ใบยาว 5-8 เซนติเมตร กว้าง 7-12 เซนติเมตร ก้านใบและก้านดอกมีขนคลุม ก้านยาว 8-20 เซนติเมตร รูปคล้ายท้องเรือ

ดอกลอยน้ำ กลีบเลี้ยงลักษณะคล้ายท้องเรือแคบ ๆ ยาว 2-5 เซนติเมตร ปลายกลีบแหลมคล้ายหนาม กลีบดอกรูปแคบยาว กลีบชั้นในจะแคบกว่า เกสรตัวผู้สีเหลือง เกสรตัวเมียสีชมพู

ผลเป็นลูกกลม เมล็ดขนาดเล็ก รูปอ้อลิปติก มีหนาม

ในประเทศไทยพบแถบจังหวัดนราธิวาส

Barclaya kunthleri Wall.

ลักษณะ เป็นพืชใต้น้ำที่มีใบบาง ไม่มีขน รูปร่างคล้ายหอก ฐานใบเว้ากลม ใบยาว 15-20 เซนติเมตร กว้างประมาณ 4 เซนติเมตร ก้านใบพอม ยาว 15-20 เซนติเมตร

ก้านดอกไม่มีขน ยาว 25-30 เซนติเมตร กลีบเลี้ยงรูปหอก กว้างประมาณ 1.5 เซนติเมตร ปลายกลีบแหลม กลีบดอกสั้นกว่า รูปร่างออบลองแคบ ๆ ปลายหู่

ผลเป็นก้อนกลม เมล็ดกลมไม่มีหนาม
ในประเทศไทยพบแถบจังหวัดสตูล

Nelumbo

ชื่อพื้นเมือง บัวหลวง ปทุมชาติ

ลักษณะ ต้นเป็นเหง้าแข็งแรง หนา มีไหลแผ่ไปได้ น้ำ มีน้ำขางขาว ใบ ดอก และผลมักจะชูขึ้นเหนือน้ำ เหง้าและผลใช้รับประทานได้

ใบรูปกลมแบนมีขนาดใหญ่ ฐานใบหยักที่มักจะตั้งไปข้างหนึ่ง หรือมีใบรูปไต ก้านใบแข็งแรงติดอยู่บนตัวใบ เส้นใบจะกระจายออกจากจุดติดของก้านใบในแนวรัศมี สานกันเห็นชัด ใบไม่มีขน อาจกว้างถึง 20 เซนติเมตร อาจพบมีใบชูขึ้นเหนือน้ำ

ดอกขนาดใหญ่ ก้านดอกยาว มีหนาม ชูดอกขึ้นเหนือผิวน้ำ กลีบเลี้ยงจำนวน 4-6 กลีบ มักจะดูเหมือนกลีบดอก (Petaloid) กลีบดอกมีจำนวนมากสีขาว สีแดงอมชมพู หรือสีเหลือง (พบน้อย) เกสรตัวผู้จำนวนมาก บางทีเปลี่ยนไปเป็นคล้ายกลีบดอก มีสีเหลือง มีระยางค์สีขาว เกสรตัวเมียประกอบด้วยรังไข่ที่เกิดจากใบดอกหลายใบแยกกัน ฝังอยู่ในฐานรองดอกที่มีลักษณะเป็นเนื้อเยื่อหุ้มๆ แต่ละรังไข่มีออวูล 1 เม็ด ยอดเกสรตัวเมียมีสีเหลือง ลักษณะคล้ายขี้ผึ้ง

ผลชนิดนัต มีเปลือกแข็ง เอมบริโอมีรสขม เอนโดสเปิร์มหวาน

ดอกจะบานกลางวันและมีกลิ่นหอม ผลและเหง้ารับประทานได้ ในประเทศไทยพบ 2 ชนิด กระจายทั่วไป มีการจัดจำแนกดังนี้

การจัดจำแนกชนิดพันธุ์ (ที่พบในประเทศไทย)

- 1 Flowers rosy pink or white, fruits ellipsoidal**N. nucifera**
- 1 Flowers yellow, fruit nearly spherical**N. lutea**

Nelumbo nucifera Gaerth.

ชื่อพ้อง *Nelumbium nelumbo* Druce *N. speciosa* Willd., *Nymphaea nelumbo* L.

ชื่อสามัญ บัวหลวง บัวเข็ม บัวปักกิ่ง Lotus, Egyptian-lotus, Pink-water-lily, East-Indian lotus, Sacred-lotus

ลักษณะ บัวหลวงเป็นพืชใต้น้ำอายุหลายฤดู มีต้นเป็นแท่งใต้ดิน ก้านใบยาวส่งใบขนาดใหญ่ชูขึ้นมาเหนือน้ำ ทั้งก้านใบและก้านดอกมีตุ่มแข็งๆ อยู่ทั่วไป ใบรูปร่างกลมถึงรูปไข่รีดก ที่ค่อนข้าง

ข้างกลมใบแคกว้าง 20–60 เซนติเมตร ขอบใบเรียบหรือหยักไม่แน่นอน (ใบอ่อนขอบใบหยักแหลม) เส้นใบมีลักษณะเป็นเนื้อนูนขึ้นมาเล็กน้อยทางด้านล่างของใบ กระจายออกจากเส้นกลางใบ ออกไปในแนวรัศมีจำนวน 18–23 เส้น ใบมีกิวตินฉาบหนาทำให้น้ำและของเหลวอื่นจับบนใบไม่ได้

ดอกสมดุลย์ สมบูรณ์เพศ ขนาดใหญ่ กว้าง 15–25 เซนติเมตร เห็นเด่นมาก และมีกลิ่นหอม ดอกเดี่ยวประกอบด้วยกลีบเลี้ยงและกลีบดอกลักษณะไม่ต่างกันมาก มีจำนวนมาก ขนาดของกลีบจะค่อย ๆ ใหญ่เข้าไปทางศูนย์กลางของดอก แต่ละกลีบแยกกัน ปลายกลีบมนหรือมนที่มีติ่งแหลมตรงกลาง (Mucronate) มีเส้นใบวิ่งตามยาวของกลีบจำนวนมาก เกสรตัวผู้มีจำนวนมาก อับเกสรสี่เหลี่ยม รูปรียาว ปลายเกสรมีระยางค์ยาวประมาณ 4–8 มิลลิเมตรยื่นออกไป เกสรตัวเมียเกิดจากใบดอก 12–40 ใบแยกกัน เกิดเป็นรังไข่จำนวนมาก ฝังอยู่ในฐานรองดอกที่ชูขึ้นมาเป็นแท่นกลมตรงกลางดอก ปลายแท่นแบนหรือเว้าเล็กน้อย ประกอบด้วยเนื้อเยื่อหุ้ม ๆ คล้ายฟองน้ำ ปลายเกสรตัวเมียจะยื่นออกมาเหนือแท่นเล็กน้อย แต่ละรังไข่มี 1 ออวูล หลังจากเกิดเป็นผลแล้ว ฐานรองดอกจะถูกเรียกว่าฝัก

ผลแข็งคล้ายเนื้อไม้อ่อน ๆ ฝักจะมีรูเปิดกว้างให้เมล็ดร่วงลงมา

พบทั่วไปในเขตร้อนของทวีปเอเชียตั้งแต่ประเทศมาเลเซียไปจนถึงออสเตรเลียเหนือ มักขึ้นอยู่ในน้ำตื้น ขยายพันธุ์ได้ด้วยหัวและเมล็ด ในประเทศไทยพบแยกเป็นหลายพรรณ (Varieties) โดยดูจากรูปร่าง สี และการเรียงตัวของส่วนต่างๆ ของดอก มีชื่อเรียกกันก่อนข้างโพเราะ (ทะเลเบียนพันธุ์ไม้ประดับ, 2520) ดังนี้คือ

- พันธุ์ที่ 1 ดอกสีชมพู ทรงสลวย ดอกใหญ่
ชื่อไทย ปทุม ประทุม ปทุมมาลัย ปัทม ปัทมา โทกะณต โทกนุท
- พันธุ์ที่ 2 ดอกสีขาว ทรงสลวย ดอกใหญ่
ชื่อไทย บุษบทรัก ปุณบทรัก
- พันธุ์ที่ 3 ดอกสีชมพู ทรงป้อม ดอกใหญ่ เกสรตัวผู้เปลี่ยนเป็นกลีบดอก² (กลีบดอกซ้อนมาก)
ชื่อไทย สัตตบงกช สัตตบงกุฎ
- พันธุ์ที่ 4 ดอกสีขาว ทรงป้อม ดอกใหญ่ เกสรตัวผู้เปลี่ยนเป็นกลีบดอก (กลีบดอกซ้อนมาก)
ชื่อไทย สัตตบุษย์

²ทำให้กลีบดอกจริง ๆ โค้งบานกว้างและกลีบซ้อนกันแน่น จัดเป็น *N. nucifera* ที่เป็นหมัน (Sterile form)

พันธุ์ที่ 5 ดอกสีชมพู ทรงสวย ดอกขนาดกลาง
ชื่อไทย บัวเข็มสีชมพู

พันธุ์ที่ 6 ดอกสีขาว ทรงสวย ดอกขนาดกลาง
ชื่อไทย บัวเข็มสีขาว

พันธุ์ที่ 7³ ดอกสีชมพู ทรงสวย ดอกเล็ก กลีบน้อย บานเบะและโรยเร็ว (ถูกนำเข้ามาจาก
ประเทศจีน)
ชื่อไทย บัวปักกิ่ง บัวหลวงจีน

พันธุ์ที่ 8 ดอกสีขาว ทรงสวย ดอกเล็ก กลีบน้อย บานเบะและโรยเร็ว
ชื่อไทย บัวปักกิ่ง⁴ บัวไต้หวัน
ที่เชื่อกันว่าเป็นพันธุ์พื้นเมืองของไทยได้แก่ ปทุมม บุณฑริก สัตตบงกช นอกนั้น
เชื่อกันว่าเป็นพันธุ์จากต่างประเทศ

Nelumbo lutea (Willd.) Pers.

ชื่อพ้อง **N. pentapetala** (Walt.) Fern., **Nelumbium lutea** Willd.

ชื่อพื้นเมือง American lotus, Sacred bean, Water chinquepin

ลักษณะ เป็นพืชที่มีลักษณะคล้าย **Nelumbo nucifera** แต่มีใบขนาดเล็กกว่า และใบส่วนใหญ่จะลอยน้ำ ใบรูปกลม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 30-60 เซนติเมตร สีเขียวเข้ม เส้นใบมีจำนวนมากกระจายออกจากกลางใบ ที่ปลายเส้นใบไม่แยกออก ทำให้ต่างจากบัวสาย ใบลอยน้ำหรืออาจชูขึ้นมาเหนือน้ำสูงถึง 1 เมตร ใบจะห่อขึ้นคล้ายถ้วย

ดอกสีเหลืองอ่อน กว้างประมาณ 25 เซนติเมตร มีกลีบเลี้ยงและกลีบดอกจำนวนมาก มากกว่า 20 กลีบ เกสรตัวผู้สีเหลือง จำนวนมาก เรียงตัวเวียนรอบแท่นที่รองรับเกสรตัวเมีย ดอกสีชมพูเป็นพรรณเทศ (Exotic)

ผลฝังอยู่ในฝักแบบฝักบัวหลวง ค่อนข้างกลม

เป็นพืชพื้นเมืองของอเมริกาเหนือและถูกนำเข้ามาในประเทศไทย

Nuphar Sm.

ชื่อพื้นเมือง Yellow waterlily

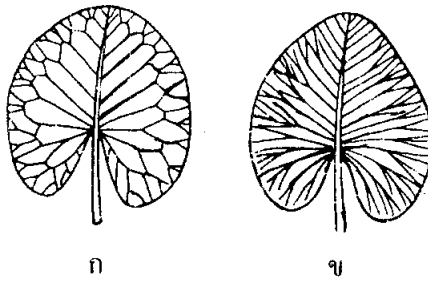
จำนวนและแหล่งที่พบ พบประมาณ 7-20 ชนิด ในเขตหนาว พบในน้ำนิ่งหรือน้ำไหลช้า ๆ อาจพบอยู่ในน้ำลึกถึง 1.5 เมตร

³ ศาสตราจารย์ กลิน สุวตะพันธุ์ กล่าวว่าอาจจัดเป็นพรรณ **pokdensis**

⁴ เป็นชื่อซึ่งคณะกรรมการจดทะเบียนพรรณไม้ สมาคมไม้ประดับเป็นผู้เสนอชื่อ (ทะเบียนพันธุ์ไม้ประดับ, 2520)

ลักษณะ พืชสกุลนี้จะมีต้นใต้ดินหนา ประกอบด้วยเนื้อเยื่อหุ้มๆ บนต้นจะมีรอยแผลที่เกิดจากการหลุดของก้านใบ เป็นรูปครึ่งวงกลมเต็มไปหมดใบกว้าง รูปร่างรูปไข่ หรือรูปเกือบกลม ฐานใบเว้ากลม พูที่ยื่นออกมาเกือบแยกกัน ขอบใบเรียบ

ดอกเดี่ยว สมดุลย์ สมบูรณ์เพศ ประกอบด้วยกลีบเลี้ยงอวบน้ำจำนวน 4-6 กลีบ กลีบนอกสีเขียว กลีบในสีเหลืองแต้มด้วยสีแดงหรือสีเขียว กลีบดอกจำนวนมาก แต้มสีต่างๆ ขนาดเล็กคล้ายเกล็ดสีเหลือง รูปร่างแคบยาวหรือรูปออบลอง หรือคล้ายเกสรตัวผู้ มีต่อมน้ำหวานที่ผิว เกสรตัวผู้จำนวนมาก ติดรวมกับกลีบดอก บนฐานรองดอกได้รังไข่ เกสรตัวเมียประกอบด้วยรังไข่ที่เกิดจาก 5-20 ใบดอกติดกัน ยอดเกสรติดกันเป็นแท่นไว้ รังไข่ตั้งอยู่เหนือส่วนอื่นของดอกผลสุกเหนือน้ำ ขั้วเมล็ดเรียบ



ภาพที่ 67 แสดงเส้นใบของ

ก. *Nymphaea*

ข. *Nuphar*

***Nuphar luteum* Sm.**

ชื่อพ้อง ***N. advena* Aiton**

ชื่อพื้นเมือง Spatterdock, Yellow waterlily, Cow lily

ลักษณะ ต้นมีลักษณะเป็นเหง้าแข็งแรง ยาวเกือบ 2 เมตร หนาประมาณ 10 เซนติเมตร และมีรอยแผลที่เกิดจากใบร่วง ใบแรกๆ อยู่ใต้น้ำ โปรงแสง เรียงสลับกัน ใบรูปร่างเหมือนใบบัว สีเขียวเข้ม รูปร่างรูปไข่ถึงรูปอีลิปติก ก้นข้างกลม โคนใบห้กรูปหัวใจเล็กๆ ผิวใบหยาบเหมือนหนัง หรือเป็นปมบนก้านใบ ใบต่อมาจะลอยที่ผิวน้ำหรือชูขึ้นมาเหนือน้ำ มีลักษณะแบน แข็งแรง และปลายใบแหลมกว่าใบแรกๆ

ดอกขนาดเล็ก เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 5 เซนติเมตร ประกอบด้วยกลีบเลี้ยงสีเขียว จำนวน 5 กลีบ กลีบดอกสีเหลืองจำนวนมาก ขนาดใหญ่กว่ากลีบเลี้ยง เรียงตัวเวียนรอบ

รังไข่ เกสรตัวผู้จำนวนมากเรียงรอบรังไข่ ดอกมีกลิ่นคล้ายผลแอปเปิล

ผลรูปคล้ายขวด ยาวประมาณ 6 เซนติเมตร กว้างประมาณ 5 เซนติเมตร ขึ้นได้ดี
ในน้ำอ่อน และในน้ำที่มีฤทธิ์เป็นกรดอ่อน ๆ พบมากแถบยุโรปและเอเชีย

N. luteum var. **rubropetalum** Casp. มีกลีบรวมสีแดง **N. luteum** พรรณ **purpureo-**
signatum Hisinger มียอดเกสรตัวเมียสีแดง **N. luteum** พรรณ **sericeum** Lang. มีขนบนก้าน
ใบและด้านนอกของใบ อีกชนิดหนึ่งที่มีลักษณะคล้ายกับ **N. luteum** ได้แก่ **N. pumillum** (**N.**
minimum, **N. kalmiamum** Hook., **N. lutium** พรรณ **minimum** Willd.) ที่กล่าวว่าเป็นทั่วยุโรปและ
ไซบีเรียตะวันตก

Nymphaea⁵ L.

ชื่อพื้นเมือง บัวสาย⁶ อุบลชาติ Watertilly

จำนวน พบประมาณ 40 ชนิด

ลักษณะ พืชสกุลนี้จัดเป็นพืชน้ำอายุหลายฤดู มีต้นเป็นเหง้าขนาดใหญ่อยู่ใต้พื้นน้ำ ถ้า
ไม่มีเหง้ามักจะสร้างต้นเป็นแท่งหนา ๆ ผงตัวตั้งขึ้นในโคลน หนาหลายเซนติเมตร มีรากฝอย

ใบรูปเกือบกลม ผิวบนมีสีเขียวเข้ม ผิวล่างซีดกว่าและมีสีแดงคล้ำหรือสีน้ำตาลปน
ใบกว้าง 5-60 เซนติเมตร ขอบใบเรียบหรือหยักแบบต่าง ๆ ฐานใบหยักรูปหัวใจเล็ก ๆ ก้านใบ
ติดที่ตัวใบหรือติดใกล้ฐานใบ ก้านใบไม่มีหนาม เส้นใบแตกคล้ายพัด มีเส้นกลางใบชัดเจน ใบ
อ่อนม้วนตามยาว

ดอกเดี่ยว สมดุลย์ สมบูรณ์เพศ ขนาดใหญ่ กว้าง 3-30 เซนติเมตร เกิดอยู่บนก้าน
ดอกที่ยาวแทงขึ้นมาจากพื้น ชูดอกขึ้นมาที่ผิวน้ำหรือเหนือน้ำ ดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยง
จำนวน 4 กลีบ กลีบดอกจำนวนมาก มีหลายสี มีทั้งสีขาว สีเหลือง สีชมพู สีแดง และสีน้ำเงิน
กลีบดอกติดอยู่ใต้หรือข้าง ๆ ของฐานรองดอก แยกเรียงกันเป็นวง ๆ กลีบชั้นในจะค่อย ๆ
เล็กลง และเปลี่ยนเป็นเกสรตัวผู้ เกสรตัวผู้จำนวนมาก อาจมีจำนวนเป็นร้อย มีลักษณะต่าง
จากกลีบดอกชั้นนอก มีลักษณะคล้ายกลีบดอกชั้นใน พบติดอยู่บนฐานรองดอกหลาย
ระดับ เกสรตัวผู้มักจะโค้งลงมาเหนือยอดเกสรตัวเมีย รังไข่มีตำแหน่งอยู่กึ่งกลางระหว่างส่วน
อื่น ๆ ของดอก เกิดจากหลายใบดอก มียอดเกสรเรียงตัวในแนวรัศมี อาจพบรังไข่จมอยู่ใน

⁵นักพฤกษศาสตร์หลายท่านใช้ **Nymphaea**

⁶บัวสายเป็นชื่อไทยที่นิยมเรียกกันทั่วไปสำหรับอุบลชาติ แต่บัวสายยังแบ่งออกเป็นชนิดต่าง ๆ ซึ่งต่างก็มีชื่อไทยแตกต่างกัน
ออกไป (ทะเบียนพันธุ์ไม้ประดับ, 2520)

ฐานรองดอกที่เป็นแท่นกลมอวบ และมีเกสรตัวเมียติดอยู่โดยรอบ มีอวุลจำนวนมาก มีเมือกเหนียวชุ่ม

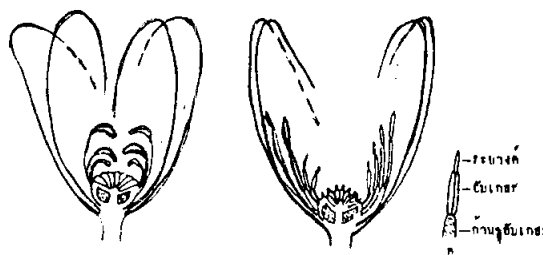
ผลชนิดเบอร์รี่ อวบ รูปร่างกลมถึงรูปคล้ายหม้อ ขนาดกว้าง 2–12 เซนติเมตร สูงได้น้ำ

เมล็ดขนาดเล็ก ยาว 1–5 เซนติเมตร มักมีสันตามยาวหรือมีขน ตุ่ม เรียงเป็นแถว พืชสกุลนี้จัดว่าโบราณที่สุดพบซากดึกดำบรรพ์ตั้งแต่สมัย Upper Coenozoic period พวกลูกผสมหลายชนิดถูกนำเข้ามาจากต่างประเทศ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม (สุวตพันธุ์, 1962) ดังนี้

กลุ่ม Lotus เป็นบัวที่มีขอบใบจักเป็นฟันแหลมหรือเป็นคลื่น มีใบรูปหัวใจ ต้นเป็นหัว มีช่องว่างอากาศเป็นท่อหรือเป็นช่องกลางภายในก้านดอกที่มักพบมี 6 ช่อง มีทั้งดอกที่บานกลางวันและกลางคืน จัดเป็นบัวในเขตร้อน

กลุ่ม Castalia เป็นบัวที่มีขอบใบเรียบ ใบรูปกลมหรือรูปหัวใจ ช่องว่างอากาศในก้านดอกมักมี 4 ช่อง ดอกบานกลางวัน จัดเป็นพืชอายุยืน พบขึ้นในเขตหนาวหรือเขตอบอุ่น

Aston, 1983 ได้ยกตัวอย่างให้เห็นถึงความสับสนในการจำแนกบัวสกุล *Nymphaea* และสรุปว่าควรจะมีการวิจัยสกุล *Nymphaea* ก่อนที่จะมีการจัดจำแนก เขาได้ทำการจำแนกบัวที่เป็นพืชพื้นเมืองของประเทศออสเตรเลีย 2 ชนิด คือ *N. gigantea* Hook. และ *N. capensis* Thunb. โดยดูจากลักษณะของอัตราการโค้งของเกสรตัวผู้ ช่องว่างระหว่างเกสรตัวผู้และกลีบดอก ความกว้างของก้านเกสร อัตราส่วนความยาวของอับเกสรและก้านเกสร การมีหรือไม่มีระยางค์ตรงปลายของอับเกสร ดังรูป



ภาพที่ 68 เปรียบเทียบดอกบัว 2 ชนิด ก. *Nymphaea gigantea* Hook.

ข, ก. *Nymphaea capensis* Thunb.

การจัดจำแนกชนิดพันธุ์

การจัดจำแนกนี้เป็นการจัดจำแนกบัวที่พบแพร่หลายในประเทศไทย จัดเป็นกลุ่ม Lotus ส่วนกลุ่ม *Castalia* ในประเทศไทยเป็นลูกผสมที่ถูกนำเข้ามา

- | | |
|--|--------------------------------------|
| 1 Margin of leaves sharply toothed |2 |
| 2 Stamens without appendage, filament flat, night blooming |3 |
| 3 Leaves glabrous underneath | N. lotus |
| 3 Leaves pubescens underneath | N. lotus var. pubescens |
| 2 Stamens with appendage, filament flat at base or not, day blooming | N. capensis |
| | var. zanzibariensis |
| 1 Margin of leaves undulate |4 |
| 4 Flowers white or pale mauve | N. stellata |
| 4 Flowers blue or purplish blue | N. cyanea |

Nymphaea lotus L.

ลักษณะ บัวชนิดนี้จัดเป็นพืชน้ำจัดที่นิยมปลูกเป็นไม้ประดับ ต้นเป็นหัวขนาดใหญ่ แข็งแรง ใบรูปเกือบกลม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 20–50 เซนติเมตร ฐานใบหยักลึกคล้ายหัวใจ ผิวบนใบสีเขียวเป็นมัน ผิวล่างสีซีด เส้นใบนูนเห็นชัดเจน ก้านใบยาวชูใบลอยที่ผิวน้ำ ก้านใบติดตรงรอบหยักของฐานใบ ขอบใบจักเป็นฟันแหลมที่จักมีขนาดไม่เท่ากัน

ดอกเดี่ยวเกิดอยู่บนก้านดอกขนาดยาว ก้านดอกจัดเป็นอาหารประเภทผัก ดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยงสีเขียว เกษกั้นเล็กน้อยตรงโคนกลีบ กลีบดอกสีขาว สีชมพู สีชมพูเข้ม ขนาดสั้นกว่ากลีบเลี้ยงเล็กน้อย รูปร่างเรียวยาวไปทางปลายกลีบ ยาว 6–8 เซนติเมตร เรียงเป็นหลายชั้น แต่ละชั้นกลีบจะเรียงสลับกัน เกสรตัวผู้ไม่มีระยางค์ มีจำนวนมาก ละอองเกสรมีลักษณะคล้ายแป้งเป็นผงขาวๆ ยอดเกสรตัวเมียมีระยางค์รูปทรงกระบอก ดอกบานกลางคืน หุบตอนสาย มีกลิ่นหอมอ่อนๆ

บัวชนิดนี้ได้มีกำเนิดในประเทศไทย ถูกนำเข้ามาจากต่างประเทศมาแพร่หลายทั่วไป เป็นไม้พื้นเมืองในเขตร้อน

บัวอีกชนิดหนึ่งคือ *Nymphaea lotus* var. *pubescens* Willd. มีชื่อพื้นเมืองว่า บัวกินสาย บัวชม หรือ *Palix* เป็นบัวที่มีลักษณะคล้าย *Nymphaea lotus* L. (ได้ใบไม่มีขน) แต่ชนิดนี้ได้ใบมีขน ในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นบัวชนิดนี้

บัวทั้ง 2 ชนิด มีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปตามสายพันธุ์โดยดูจากสีและขนาดของ

ดอก (ทะเบียนพันธุ์ไม้ประดับ, 2520) ดังนี้คือ

- พันธุ์ที่ 1 ดอกสีแดง ขนาดใหญ่
ชื่อไทย สัตบัน สัตบรรณ
- พันธุ์ที่ 2 ดอกสีชมพู ขนาดใหญ่
ชื่อไทย ไม่มี (เรียกบัวกินสายสีชมพู)
- พันธุ์ที่ 3 ดอกสีขาว ขนาดใหญ่
ชื่อไทย สัตบุต สัตบุษย์⁷
- พันธุ์ที่ 4 ดอกสีแดง ขนาดปานกลาง
ชื่อไทย รัตอุบล
- พันธุ์ที่ 5 ดอกสีชมพู ขนาดปานกลาง
ชื่อไทย ไม่มี (เรียกบัวกินสาย)
- พันธุ์ที่ 6 ดอกสีขาว ขนาดปานกลาง
ชื่อไทย เสวตอุบล
- พันธุ์ที่ 7 ดอกสีแดง ขนาดเล็ก
ชื่อไทย โกมูท⁸ โกเมศ⁸
- พันธุ์ที่ 8 ดอกสีขาวปนชมพู ขนาดเล็ก
ชื่อไทย ไม่มี (เรียกบัวกินสายสีชมพู)
- พันธุ์ที่ 9 ดอกสีขาว ขนาดเล็ก หัวมีรสขม
ชื่อไทย บัวขม
- พันธุ์ที่ 10 ดอกสีชมพู ขนาดใหญ่ กลีบหยิกซ้อนกันมากจนไม่มีเกสรตัวผู้ ใช้ทำยาตามตำราแพทย์แผนโบราณ
ชื่อไทย จงกลณี

Nymphaea capensis* Thunb. var. *Zanzibariensis

ชื่อพื้นเมือง สุทธาสีโนบล⁹ Zanziber

ลักษณะ ต้นเป็นหัวขนาดใหญ่ ใบรูปหัวใจที่โคนใบเว้าลึก ขนาดยาว 5-40 เซนติเมตร ทั่วไปเป็นมันวาว บางทีงอโค้งขึ้น ขอบใบจักหยาบ ใบลอยน้ำ

⁷เป็นชื่อที่ซ้ำกับบัวหลวงดอกขาวทรงป้อมดอกใหญ่ (พันธุ์ที่ 4) (ทะเบียนพันธุ์ไม้ประดับ, 2520)

⁸เป็นชื่อที่คณะกรรมการฯ นำมาจากชื่อในวรรณคดี ซึ่งแปลว่าบัวสายสีแดง และเห็นว่าน่าจะเป็นชื่อที่เหมาะสมของพันธุ์นี้ จึงเสนอใช้ชื่อนี้ (ทะเบียนพันธุ์ไม้ประดับ, 2520)

⁹ศาสตราจารย์ กลิ่น สุวตะพันธุ์ เป็นผู้ตั้งตามพระนามของพระวิมาดาเธอกรมพระสุทธาสินีนาถ ซึ่งทรงนำเข้ามาจากประเทศอินโดนีเซียเมื่อปี พ.ศ. 2444 (รัชกาลที่ 5) แต่ถิ่นเดิมอยู่ในอาฟริกา (ทะเบียนพันธุ์ไม้ประดับ, 2520)

ดอกมีหลายขนาดขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมและอายุของต้น พบตั้งแต่ขนาดกว้าง 15–20 เซนติเมตร ก้านดอกอวบ ขาว ชูดอกขึ้นเหนือน้ำ กลีบเลี้ยงสีเขียวเข้มที่ผิวนอก รูปร่างเกือบเป็นสามเหลี่ยม กลีบดอกขนาดเล็กกว่า จำนวน 20–25 กลีบ สีม่วงอมแดงหรืออมน้ำเงิน เกสรตัวผู้จำนวนมาก ประมาณ 8–250 อัน ก้านเกสรสีเหลืองติดอยู่บนฐานรองดอก ติด ๆ กับกลีบดอกแต่เหนือกว่า ตรงไม่ค่อยโค้ง ก้านเกสรรอบนอกมักจะกว้างกว่าอับเกสร ด้านในจะเล็กลงเรื่อย ๆ จนมีขนาดเล็กกว่าอับเกสร อับเกสรมีขนาดยาวกว่าก้านเกสร มีระยางค์ตรงปลาย สีน้ำเงิน เกสรตัวเมียสีเหลือง ดอกจะบานกลางวันคือเริ่มบานตอนสายและหุบเวลาเย็น มีกลิ่นหอม ถูกนำเข้ามาในประเทศไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 5

***Nymphaea cyanea* Roxb.**

ชื่อพ้อง *N. nouchali* Burm. var. *cyanea*

ชื่อพื้นเมือง บัวขาว บัวผัน ป้านดำ ป้านสังกอน นิลบล นิลปทุม นิลดบล

ลักษณะ ลักษณะทั่วไปคล้าย *N. stellata* แต่มีขนาดใหญ่กว่า กลีบดอกสีม่วงคราม แต่เมื่อบานอยู่ 2–3 วัน สีจะจางลง ก้านดอกสีม่วงแดง และมีกลิ่นหอมแรงกว่า *N. stellata*

***Nymphaea stellata* Willd.**

ชื่อพ้อง *Nymphaea nouchali* Burm.

ชื่อพื้นเมือง บัวผัน บัวเพื่อน Blue-lotus of India

ลักษณะ บัวชนิดนี้เป็นบัวที่มีอายุสั้น ต้นเป็นหัวขนาดเล็ก ใบรูปเกือบกลม ขอบใบเรียบหรือหยักเป็นคลื่น ฐานใบเว้าคล้ายหัวใจเล็ก ๆ ก้านใบติดตรงรอยหยักของฐานใบ ผิวบนใบสีเขียว ออกสีแดงเป็นแห่ง ๆ โกล้ขอบใบ ใบขนาดเล็กกว่า *N. lotus* กว้างประมาณ 10–20 เซนติเมตร เส้นใบไม่หนูนอกเว้าเส้นกลางใบจะนูนออกที่ผิวล่างของใบ ขอบใบไม่เรียบ

ดอกขนาดเล็กมาก เล็กกว่า *N. lotus* ชูเหนือน้ำเล็กน้อย ดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยง 4 กลีบ เรียงชนกัน ผิวนอกสีซีดผิวในสีขาวหรือสีม่วงซีด ปลายกลีบแหลม สีออกคราม จึงเรียกว่าบัวเพื่อน กลีบดอกจำนวน 10–20 กลีบ รูปร่างสี่เหลี่ยมยาว ๆ (Linear oblong) สีขาว สีม่วงออกน้ำเงิน สีม่วงอ่อน หรือสีชมพู กลีบขนาดยาวพอ ๆ กับกลีบเลี้ยง ยาว 5–6 เซนติเมตร กลีบเรียงห่างกันและสลับกัน เกสรตัวผู้สีเหลือง เกสรตัวเมียติดกันเป็นแผ่นกลมมีระยางค์รูปทรงกระบอก

ดอกจะเริ่มบานเวลาสายและหุบเวลาบ่าย บานวันแรกจะมีสีคราม และจะเปลี่ยนเป็นสีขาวในวันสุดท้าย มีกลิ่นหอมอ่อน ๆ เป็นบัวพันธุ์พื้นเมืองของไทย พบตามสระและ

ลำธารน้ำที่ค่อนข้างนิ่ง น้ำลึกประมาณ 1–2.5 เมตร มีความทนต่อความเป็นกรดต่างของน้ำ ใต้น้ำกว้างขวาง ขยายพันธุ์ด้วยหัวหรือเมล็ด ในประเทศไทยแยกเป็น 2 พันธุ์ คือ บัวเพื่อนเป็นพันธุ์ที่มีดอกขนาดเล็กสีขาว ปลายกลีบสีม่วงครามอ่อน และบัวผันที่มีดอกสีม่วงครามอ่อน แล้วเปลี่ยนเป็นสีชมพู มีดอกขนาดเล็ก อาจพบมีสีขาวปลอด

***Nymphaea odorata* Aiton**

ชื่อพ้อง *Castalia odorata* (Aiton) Wood

ชื่อพื้นเมือง บัวหอม Fragrant-waterlily

ลักษณะ มีต้นใต้ดินเป็นเหง้าหนาหนา 2.5–3.0 เซนติเมตร จมใต้น้ำ มีรากที่มักมีกิ่งแยกออกไป ใบรูปร่างกลม โคนใบแยกออกจนถึงกึ่งกลางใบและมีก้านใบติดอยู่ ใบลอยที่ผิวน้ำมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 15–30 เซนติเมตร ผิวบนใบสีเขียว ผิวล่างสีออกแดงนิดหน่อย ผิวล่างเห็นเส้นใบชัด

ดอกมีกลิ่นหอม ก้านดอกยาวชูดอกขึ้นมาที่ผิวน้ำ กลีบดอกสีขาว จำนวน 25 กลีบขึ้นไป รูปร่างคล้ายหอกฐานมน (Ovate-lanceolate) ขนาดยาว 7–10 เซนติเมตร เกสรตัวผู้สี่เหลือง

ผลทรงกลมแป้นตรงข้างๆ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 2.5–3.0 เซนติเมตร ผลสุกใต้น้ำ

***Nymphaea alba* L**

ชื่อพ้อง *Castalia alba* Wood

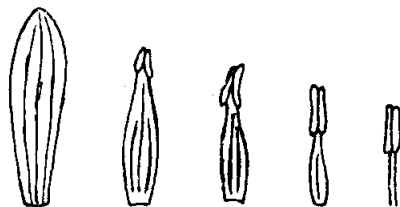
ชื่อพื้นเมือง White-waterlily

แหล่งที่พบ ยุโรป ไซบีเรีย เอเชีย อินเดีย และอเมริกา

ลักษณะ เป็นพืชอายุหลายฤดูที่มีต้นเป็นเหง้ายาวๆ แข็งแรง อาจยาวถึง 1 เมตร ก้านใบยาวส่งใบขึ้นมาลอยที่ผิวน้ำหรือชูเหนือน้ำ ผิวใบคล้ายหนัง รูปร่างรูปไข่หรือรูปกลม ขอบใบเรียบฐานใบหยักรูปหัวใจแคบๆ ใบสีเขียวเข้มเหลืองสีแดงเป็นแห่งๆ ใบกว้าง 9–12 เซนติเมตร ดอกสีขาวไม่ค่อยสวย ลอยที่ผิวน้ำ หุบเวลากลางคืน ดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยงสีเขียว 4 กลีบ กลีบดอกสีขาว 14–44 กลีบ เกสรตัวผู้เรียงติดกับรังไข่เป็นรูปทรงกระบอก เกสรตัวเมียจำนวน 9–22 อัน แตกกอกในแนวรัศมี

ผลชนิดแคปซูล รูปร่างคล้ายลูกบอลล์

บัวชนิดนี้มีลักษณะคล้าย *N. odorata* Aiton (*Castalia odorata*) มีกลีบดอกสีขาว เกสรสีเหลือง มีกลิ่นหอมขึ้นมาจากก้านใบ ผลกลม สุกใต้น้ำ



ภาพที่ 69 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากกลีบดอกมาเป็นเกสรตัวผู้ของ *Nymphaea alba* (Möuhler, 1981)

นอกจากนี้ พบบัวสกุลนี้อีกหลายชนิดในต่างประเทศได้แก่

Nymphaea candida Presl เป็นบัวที่หายาก พบกระจายทั่วยุโรป

N. heudelotti Planch. เป็นบัวที่มีขนาดเล็กที่สุดเหมาะที่จะเลี้ยงในตู้ปลา พบตามแม่น้ำ Longo แถว Portuguese Angola มีกลีบดอกด้านในสีขาว ด้านนอกสีเขียวและมีสีเหลืองเป็นทางๆ ที่ผิวนอก โคนกลีบสีเหลือง

N. pygmaeae Dryan. et Aiton กล้ายจะเป็นลูกผสมระหว่าง ***N. alba*** และ ***N. tetragona*** Georgi ในเอเชียพบแถวประเทศจีน ญี่ปุ่น อินเดีย

N. daubenyana เป็นลูกผสมระหว่าง ***N. micrantha*** และ ***N. coerulea*** ไม่พบมีเมล็ด ขยายพันธุ์โดยกิ่งแก่ๆ ที่มีใบโตเต็มที่แล้ว ดอกมีสีเขียวด้านนอก มีสีน้ำเงินด้านในสีเหลืองที่โคนกลีบ นิยมเลี้ยงในตู้ปลา พบแถวประเทศเยอรมัน และประเทศฮอลแลนด์

บัวสกุลนี้มีลูกผสมที่มีหลายสี ในเขตอบอุ่นพบ ***N. columbiana***, ***N. elegans***, ***N. kewensis***, ***N. alba*** var. ***rosea*** Hartmann. และ ***N. rubra devoniensis*** มีดอกสีแดง ***N. banda***, ***N. dentata*** และ ***N. sulfurea*** มีดอกสีเหลือง

Victoria

ชื่อพื้นเมือง บัววิกทอเรีย บัวกระดัง Victoria-waterlily

จำนวนและแหล่งที่พบ พบ 2 ชนิด ทั้ง 2 ชนิด มีลูกผสมมาก ขึ้นได้ดีในน้ำที่ไหลช้าๆ และน้ำนิ่ง

ลักษณะ บัววิกทอเรียจัดเป็นพืชล้มลุกที่มีต้นเป็นหัวตั้งตรง รากประกอบด้วยเนื้อเยื่อหุ้มๆ จำนวนมาก ใบขนาดใหญ่ ลอยน้ำ ริมใบตั้งขึ้นเป็นขอบคล้ายกระดัง มีหนามด้านล่างของเส้นใบจำนวนมากด้านบนไม่มี ใบอ่อนรูปแถบยาว รูปรี รูปขอบเวด ถึงรูปกลมแบน ใบแก่รูปกลม ก้านใบอ้วนกลม ยาว มีหนาม

ดอกขนาดใหญ่เกิดอยู่บนต้นที่มีลักษณะคล้ายก้านใบชูดอกขึ้นเหนือน้ำ มีหนามที่ก้านดอก ดอกบานกลางคืน มีกลิ่นหอมแรง มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 40 เซนติ-

เมตร ดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยง 4 กลีบ มีหนามจำนวนมากหรือไม่มี กลีบดอกจำนวนมาก สีขาวก่อนแล้วค่อยเปลี่ยนเป็นสีแดง ขนาดยาวกว่ากลีบเลี้ยง มีเกสรตัวผู้จำนวนมากอาจถึง 200 อัน ก้านเกสรรูปหอก เกสรตัวเมียประกอบด้วยรังไข่ที่ตั้งอยู่ได้ส่วนอื่นๆ ของดอกเกิดจากใบดอกจำนวน 30-40 ใบ ด้านข้างติดกันเป็นรูปถ้วย ชั้นระหว่างเกสรตัวผู้และเกสรตัวเมีย มียอดเกสรตัวเมียอยู่ที่ก้นถ้วย

ผลชนิดเบอร์ริชขนาดใหญ่ฝังอยู่ในฐานรองดอก เมล็ดมีแป้งมาก

จัดเป็นบัวที่มีขนาดใหญ่ที่สุด มีกำเนิดแถบอเมริกาใต้ ชื่อสกุลตั้งตามชื่อพระนางวิกทอเรีย ไม่ได้จัดเป็นสมาชิกอุบลชาติของไทย เป็นบัวสกุลที่ 2 ที่ถูกนำเข้ามาในประเทศไทยเมื่อประมาณ 100 ปีมาแล้ว

Victoria regia

ชื่อพ้อง **Victoria amazonica**

ชื่อพื้นเมือง บัววิกทอเรีย บัวกระดัง Giant-waterlily Victoria-waterlily Royal-waterlily, Amazon-lily

ลักษณะ ต้นเป็นหัวตั้งตรง ใบขนาดใหญ่มีเส้นผ่าศูนย์กลางได้ถึง 2 เมตร ขอบใบตั้งสูงถึง 5-10 เซนติเมตร ผิวใบด้านบนเรียบเป็นมันวาว ด้านล่างมีเส้นใบนูนสานกันแน่นมาก และมีหนามจำนวนมาก มีขนเล็กน้อย สีออกแดง ก้านใบและก้านดอกกว้าง 2-4 เซนติเมตร กลมด้วยหนาม

ดอกใหญ่ กว้าง 15-25 เซนติเมตร ลอยที่ผิวน้ำ ประกอบด้วยกลีบเลี้ยง 4 กลีบ มีหนามกลมตรงใกล้ปลายกลีบ กลีบดอกสีขาวและจะเปลี่ยนเป็นสีชมพูในเวลาเช้า ในวันที่ 2 จะเปลี่ยนเป็นสีแดงเข้ม กลิ่นหอมมาก กลีบดอกจำนวน 20-50 กลีบ รูปร่างสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวๆ ปลายใบมน เกสรตัวผู้จะติดกันเป็นท่อนบนรังไข่ รังไข่มีหนาม มียอดเกสรตัวเมียจำนวน 9-12 อัน เรียงตัวในแนวรัศมี

ผลชนิดแคปซูล รูปร่างกลมคล้ายลูกบอลล์

พบขึ้นอยู่ในภูมิภาคที่มีบรรยากาศค่อนข้างร้อน

Victoria cruziana

ชื่อพ้อง **Victoria trickeri**

ชื่อพื้นเมือง Santa Cruz-waterlily

ลักษณะ บัวชนิดนี้มีลักษณะคล้ายบัววิกทอเรียที่กล่าวแล้ว มีดอกสีขาวและเปลี่ยนเป็น

สีแดงเข้มในวันที่ 2 แต่ต่างจากชนิดบนตรงที่มีหนามเฉพาะที่โคนกลีบ ไม่มีตลอดทั้งกลีบ และมีขอบใบสูงกว่า เป็นบัวพันธุ์ใหม่ที่ถูกนำเข้ามา พบขึ้นในภูมิประเทศที่มีอากาศค่อนข้างเย็น



ภาพที่ 70 ก. *Barclaya motleyi* Hook.

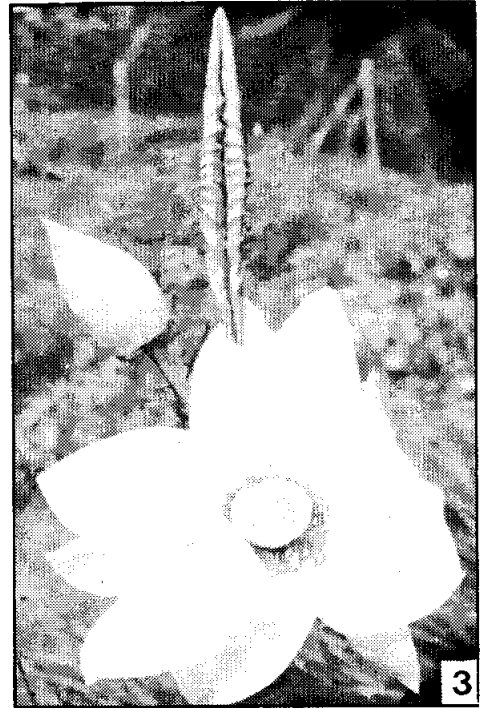
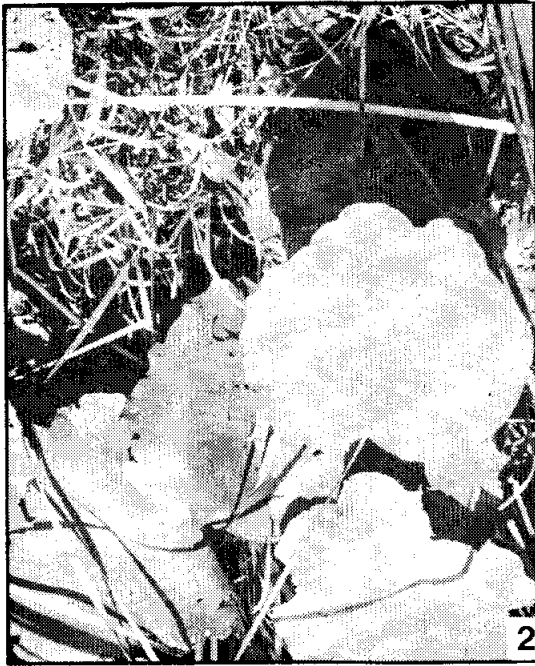
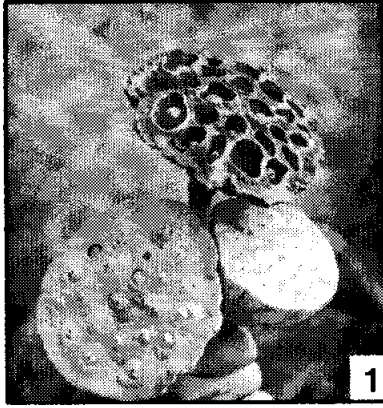
ข. *Barclaya kunthleri* Ridl. (การักช้าง)



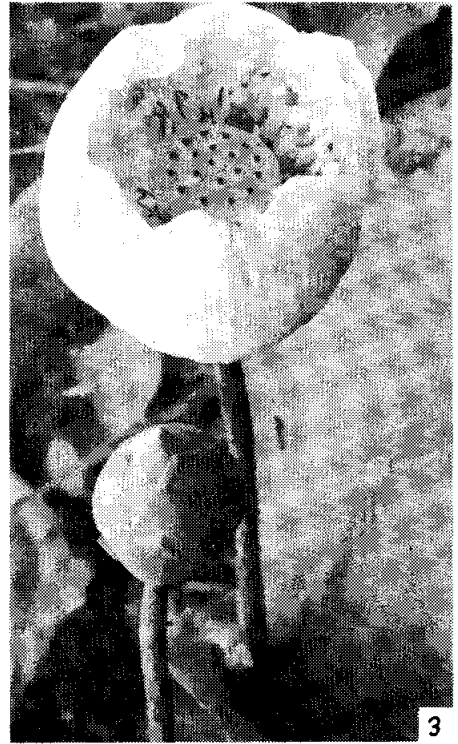
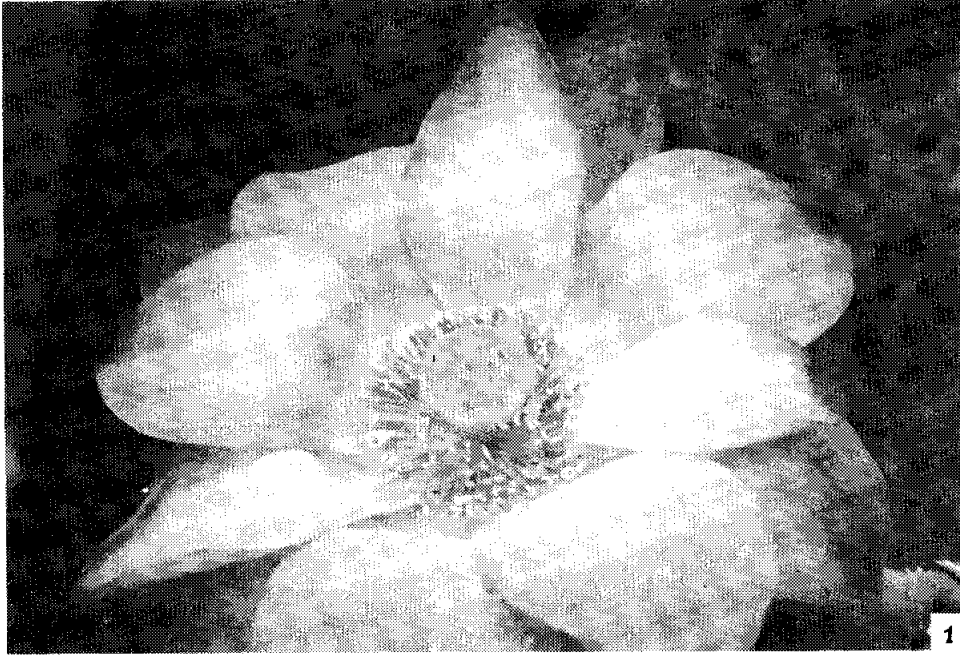
3



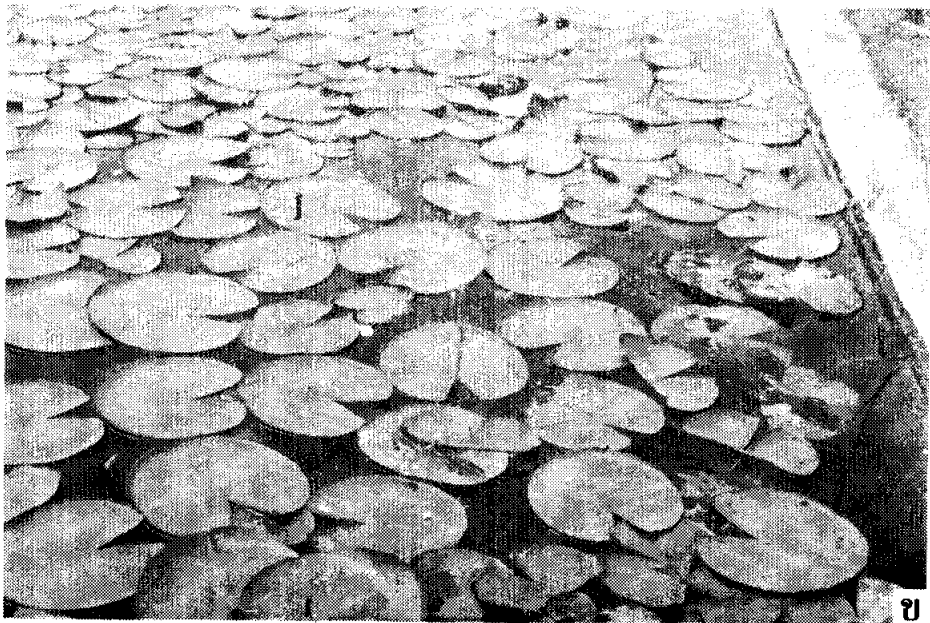
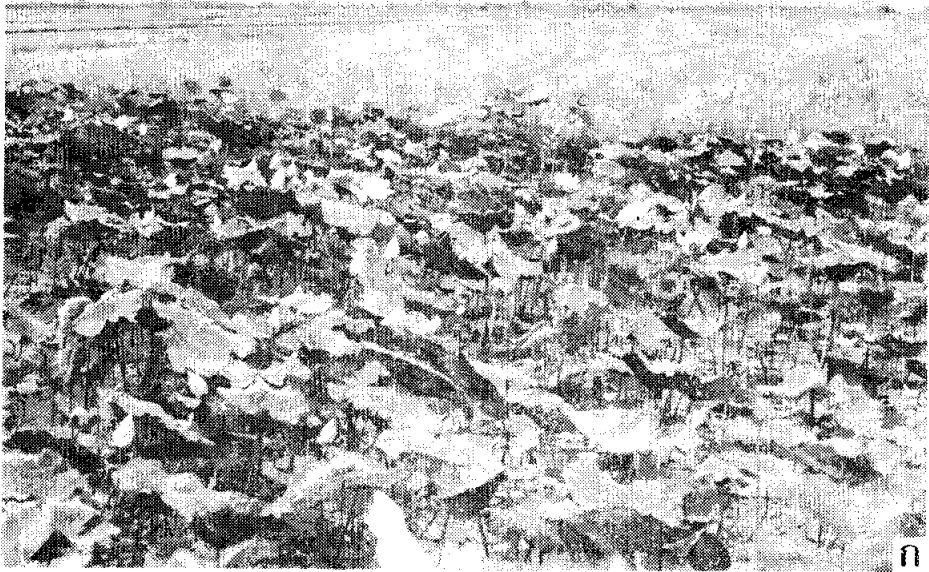
ภาพที่ 71 ไส้ปลาไหล (*Barclaya longifolia* Wall.) แสดง
(1) ผลผ่าซีกตามยาว (2) ดอก (3) เมล็ด (4) ลักษณะตามธรรมชาติของต้นและใบ



ภาพที่ 72 ปุณทริก (*Nelumbo nucifera*) แสดง (1) ผลอ่อนฝังอยู่ในฝัก-ด่างและ ผลแก่ที่ฝักเปิดออก ปล่อยเมล็ด-บน (2) ใบ (3) ดอกตูม-ช้ำย และดอกที่บานเต็มที่-ขวา และใบอ่อนที่ม้วนด้านข้างเข้าหากัน



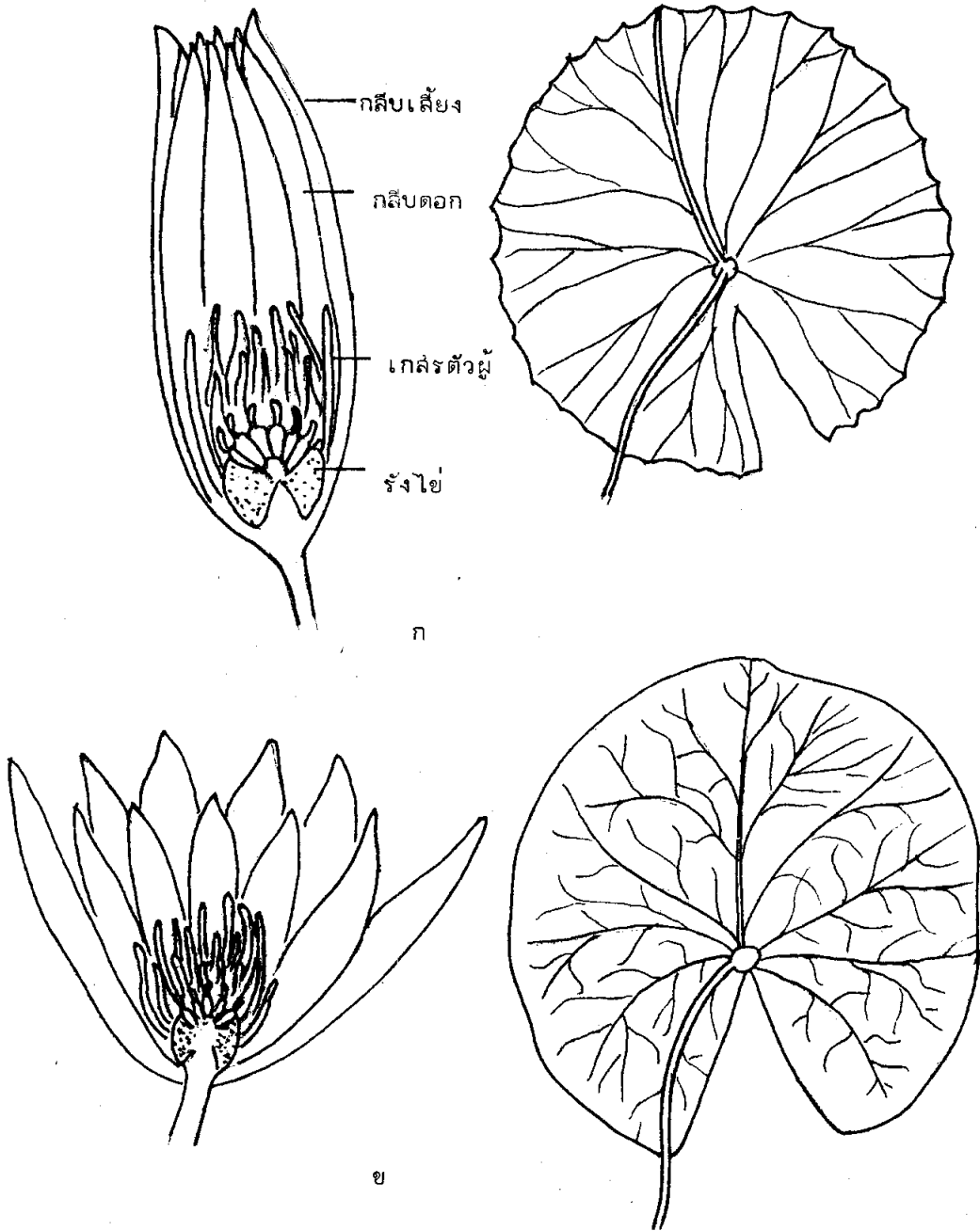
ภาพที่ 73 ดอกบัวหลวง (*Nelumbo nucifera*) ชนิดต่าง ๆ (1) ปทุมมาลัย (2) สัตตบงกช (3) สัตตบุษย์



ภาพที่ 74 แสดงตำแหน่งใบและดอกของบัว

ก. บัวหลวง (*Nelumbo nucifera*) ที่มีใบและดอกชูเหนือน้ำ

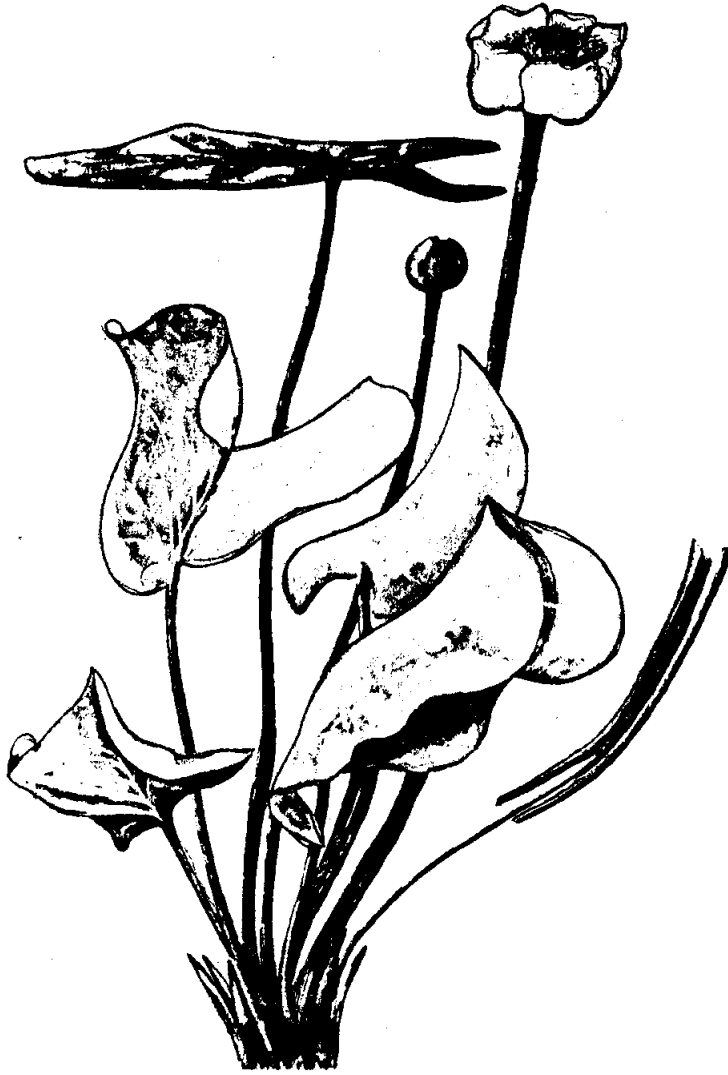
ข. บัวสาย (*Nymphaea stellata*) มีใบลอยที่ผิวน้ำดอกชูเหนือน้ำ



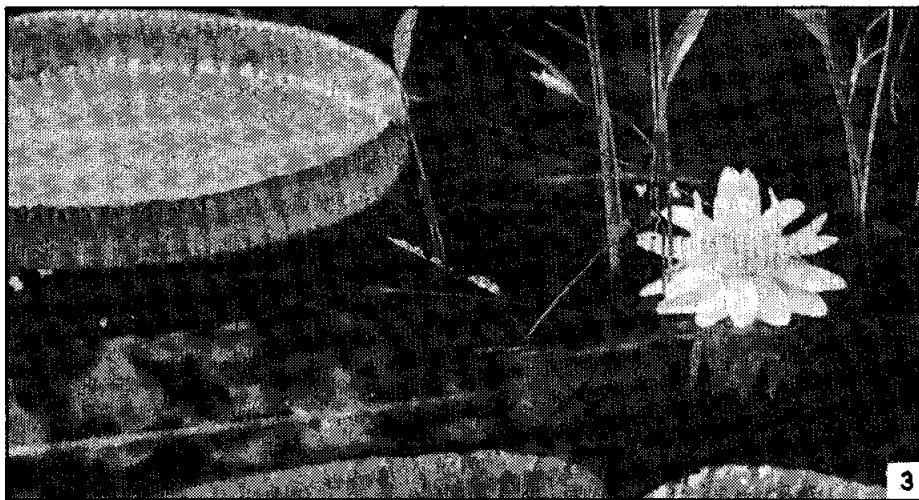
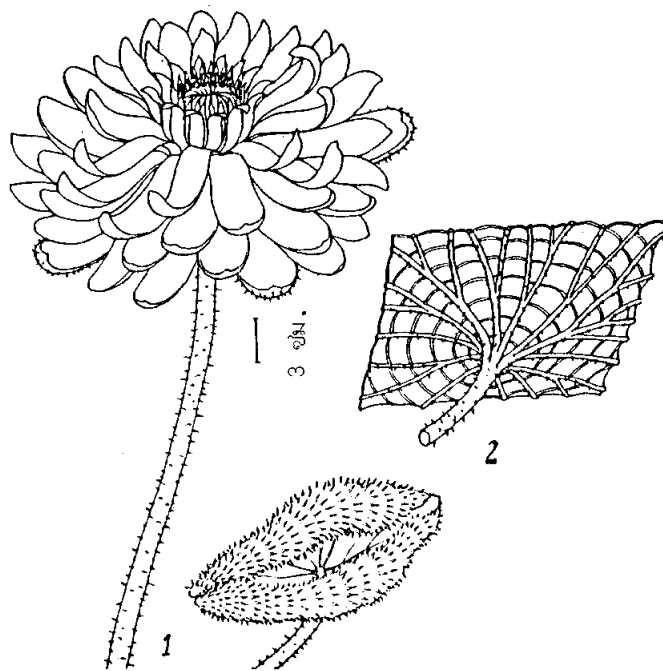
ภาพที่ 75 เปรียบเทียบส่วนประกอบภายในของดอก-ช่ียง และการเรียงตัวของเส้นใบ-ขวา ของบัวสาย 2 ชนิด

ก. *Nymphaea lotus*

ข. *Nymphaea stellata*



ภาพที่ 76 *Nuphar lutea* (L.) Sibth. and Sm. (x2)



ภาพที่ 77 บัวกระดัง (*Victoria amazonica*) แสดง (1) ดอกและใบอ่อน (2) ผิวด้านล่างของใบโตน้ำ (3) ใบ และดอกลอยที่ผิวน้ำ

ONAGRACEAE

(Oenotheraceae)

ชื่อวงศ์ วงศ์แฟงพวย

จำนวนและแหล่งที่พบ พบประมาณ 25 สกุล 600 ชนิด แลพบทั่วโลกเก่าพบประมาณ 13 ชนิด อาฟริกา 4 ชนิด เอเชีย 4 ชนิด นอกจากนั้นพบทั่วไป มีสกุลเดียวที่มีสมาชิกเป็นพืชน้ำ กือสกุล **Ludwigia**

ลักษณะทั่วไป พืชวงศ์นี้ส่วนใหญ่เป็นพืชล้มลุกอายุฤดูเดียวและเป็นพืชบกพวก Willow herb (**Epilobium**) หลายชนิดขึ้นได้ดีในที่ชื้นและหลายชนิดอยู่ในน้ำ มีทั้งต้นตั้งตรง และเลื้อยแผ่ไปตามดินแตกกิ่งก้านแผ่ออกไป มีรากที่ข้อ ใบเดี่ยว ขอบใบเรียบหรือหยักเป็นพู เรียงตัวตรงข้ามกัน

ดอกส่วนใหญ่เป็นดอกเดี่ยวออกตรงมุมโคนกิ่ง ดอกสมดุทธ์หรือเกือบสมดุทธ์ สมบูรณ์เพศ ดอกประกอบด้วยกลีบเลี้ยงติดกันเป็นหลอด ปลายหลอดแยกเป็น 2-4 พู กลีบดอกจำนวนเท่า ๆ กัน กลีบเลี้ยงแยกกัน ติดอยู่เหนือรังไข่ เกสรตัวผู้จำนวนเท่าหรือเป็น 2 เท่าของกลีบดอก รังไข่ตั้งอยู่ใต้ส่วนอื่นของดอก มักมี 4 ห้อง แต่อาจพบมี 1-6 ห้อง กอเกสรเดี่ยว แต่ละห้องมีอวุลจำนวนมาก

ผลชนิดแคปซูล รูปทรงกระบอกหรือรูปคล้ายหีบยาว ๆ

ลักษณะสำคัญของพืชวงศ์นี้อยู่ตรงดอก ที่ดอกจะมีกลีบเลี้ยง กลีบดอก เกสรตัวผู้และเกสรตัวเมีย เกิดอยู่ตรงปลายรังไข่ โดยหลอดของกลีบเลี้ยงจะเชื่อมติดกับรังไข่และปลายกลีบเลี้ยงจะแยกออกเป็น 4 พู กลีบเลี้ยงทนไม่ร่วงง่ายจะทนอยู่นเป็นผล ผลมีลักษณะเป็นฝักที่มีเมล็ดมาก ชนิดที่เป็นพืชพื้นเมืองของไทยเท่าที่พบเป็นไม้ล้มลุกทั้งสิ้น นอกจากพวก **Fuchsia** ที่เห็นเป็นไม้พุ่มต้นเล็กส่งมาจากต่างประเทศเพื่อปลูกเป็นไม้ประดับ

การจัดจำแนกสกุลพืชน้ำ

- | | | |
|--|-------|--------------|
| 1 Leaf blade longer than broad, not toothed | | 2 |
| 1 Leaf blade toothed, about as broad as long | | Trapa |
| 2 Stamen as many as the petals; pod less than 1 cm. long | | Ludwigia |
| 2 Stamen twice as many as the petals; pod 1 S-4 cm. long | | Jussiaea |

นักพฤกษศาสตร์บางท่านแยกสกุล **Trapa** ออกไปเป็นวงศ์ **Trapaceae** หรือวงศ์ **Hydrocaryaceae** ดังได้กล่าวแล้วในวงศ์ **Trapaceae** ส่วนอีก 2 สกุลคือ **Ludwigia** และ **Jussiaea**